

ARGUMENTS FOR THE RECONSTRUCTION OF THE INSTITUTION OF DELICTUAL CIVIL RESPONSIBILITY

Lacrima-Rodica Boilă
Assoc. Prof., PhD, UMFST Tîrgu Mureș

Abstract: În prezentul studiu ne propunem să prezentăm principalele coordonate ale reconstrucției instituției răspunderii civile delictuale pentru a concluziona asupra semnificațiilor acestui proces prin actualizarea normei juridice și impactul pe care îl va avea asupra orientării soluțiilor jurisprudențiale. Prin valorificarea creatoare a soluțiilor doctrinare și jurisprudențiale, reconstrucția răspunderii civile delictuale va institui o nouă armonie și coerență oferind o altă orientare asupra fundamentelor și procedând la redimensionarea funcției sale reparatorii. Coordonatele acestui proces sunt reevaluarea categoriilor juridice specifice și stabilirea unor reguli clare privind condițiile despăgubirii victimei.

Keywords: răspundere civilă delictuală, fundamente: culpa, garanția, riscul

Fundamentată cu două secole în urmă pe ideea culpei persoanei responsabile, instituția răspunderii civile delictuale a devenit în prezent tot mai vulnerabilă având în vedere situația victimelor inocente expuse pericolelor suportării inechitabile a consecințelor prejudiciilor anonime. Astfel, dezvoltarea societății umane determinată de revoluția industrială, de cea tehnico-științifică și apoi de cea informațională a contribuit la amplificarea riscurilor și pericolelor de natură a aduce atingere vieții și integrității corporale a oamenilor, respectiv a bunurilor acestora. Aceasta a impus creșterea exigențelor pentru acțiuni privind protecția cetățenilor, prevenirea producerii de prejudicii sau restabilirea echilibrului social.

Analiza acestei instituții prin prisma fundamentelor sale în condițiile societății contemporane ne-a oferit posibilitatea de a constata tendința obiectivării acestei răspunderi pentru a corespunde intereselor victimelor faptelor prejudiciabile în demersul lor pentru obținerea despăgubirilor și restabilirea echilibrului social. Prin studiul evolutiv și analitic al normelor dreptului pozitiv, precum și cercetarea interpretărilor doctrinare am încercat să demonstrăm *necesitatea reconstruirii acestei instituții importante a dreptului nostru privat*, în raport cu realitățile economico-sociale, prin redimensionarea fundamentului obiectiv al riscului, garanției sau echității și reconsiderarea funcției reparatorii devenită prioritară în raport cu funcția educativ-sanționatorie.¹

Ideea fundamentală care justifică tragerea la răspundere civilă a persoanei responsabile, respectiv *fundamentul răspunderii*, este un reper esențial pentru cercetătorul, dar și practicianul dreptului, care jalonează cele mai importante coordonate în identificarea persoanei responsabile, evaluarea prejudiciului și stabilirea condițiilor despăgubirii victimei.

Privită din această perspectivă, *evoluția instituției răspunderii civile delictuale a determinat o modificare radicală a conceptului de culpă, fundament tradițional al răspunderii civile delictuale*. Doctrina și jurisprudența au nuanțat valențele psihologice ale imputabilității și au consacrat ideea unei *culpe obiective*, prin raportarea la anormalitatea comportamentului prejudiciabil, transferând analiza în plan obiectiv, cauzal. Conținutul culpei a fost astfel remodelat potrivit intereselor victimelor, ceea ce a

¹ L.R.Boilă - „Răspunderea civilă delictuală obiectivă”, ediția a doua revizuită și adăugită, Editura C.H.Beck, București, noiembrie 2014, p.624 și urm.

demonstrat suplețea instituției juridice a răspunderii civile prin armonizarea normelor sale la cerințele vieții sociale.

Pe aceste coordonate, asistăm la *reconstrucția instituției răspunderii civile delictuale*, având la bază valorile juridice tradiționale consacrate, experiența laborioasă a jurisprudenței și noile interpretări doctrinare privind nevoile social-economice². Elementul definitoriu al acestui proces laborios îl constituie *dispariția coerenței inițiale din sânul instituției răspunderii civile clădită pe unicul fundament moral al culpei persoane responsabile și recunoașterea fundamentelor obiective*. Dar aceasta nu poate conduce la dispariția armoniei din sânul acestei instituții juridice, ci impune *instaurarea unei noi coerențe*, adaptată noilor realități sociale.

Prin valorificarea creatoare a soluțiilor doctrinare și jurisprudențiale, *reconstrucția răspunderii civile delictuale va institui o nouă armonie și coerență* oferind o altă orientare asupra fundamentelor și procedând la redimensionarea funcției sale reparatorii. Coordonatele acestui proces sunt *reevaluarea categoriilor juridicespecifice* și stabilirea unor reguli clare privind *condițiile despăgubirii victimei*.

În prezentul studiu ne propunem să prezentăm principalele coordonate ale reconstrucției instituției răspunderii civile delictuale pentru a concluziona asupra semnificațiilor acestui proces prin actualizarea normei juridice și impactul pe care îl va avea asupra orientării soluțiilor jurisprudențiale.

1. Obiectivarea conținutului culpei civile

Ideea culpei ca unic fundament al răspunderii delictuale-consacrat cu secole în urmă-s-a dovedit a fi depășită de realitățile vieții sociale³. Alături de răspunderea subiectivă, a fost consacrată și pe deplin recunoscută răspunderea obiectivă, prin fundamentele obiective precum riscul, garanția, echitatea, veritabile excepții de la regulile generale consacrate prin art.1349 și 1357 din actualul Cod civil.

În evoluția instituției răspunderii delictuale, Culpă, *eterna doamnă* a fost invocată în justificarea angajării răspunderii pentru propria faptă, cât și pentru fapta persoanelor și lucrurilor față de care era obligată persoana responsabilă⁴. Au fost considerate culpabile fapte care prin natura sau împrejurările comiterii lor nu puteau să prevadă și să evite efectele prejudiciabile, în mod obiectiv, prin interpretări artificiale și iluzorii. Treptat, s-a constatat faptul că imputabilitatea conduitei este dificil de dovedit în anumite situații, ceea ce ar conduce la soluția inechitabilă a suportării prejudiciului de către victima inocentă. În fața acestui pericol, viața socială a impus adoptarea unor măsuri mai eficiente de protejare a victimei, în vederea reparării prejudiciilor, chiar și în absența dovedirii culpei persoanei responsabile.

În aceste condiții, apariția ipotezelor de răspundere civilă delictuală obiectivă pentru fapta lucrului, la sfârșitul secolului al XIX-lea, a creat o fisură adâncă în structura instituției juridice, prin aceea că a devenit posibilă angajarea răspunderii chiar și în absența culpei persoanei responsabile. Doctrina și jurisprudența au analizat temeiul legal al fundamentării răspunderii civile delictuale independente de culpă, având în vedere dispozițiile vechiului și actualului Cod civil. În acest adevărat *șantier arheologic*, cele mai surprinzătoare descoperiri ale unor idei logico-juridice cuprinse în texte încă insuficient explorate, [art. 1000 alin. (1) din vechiul Cod civil C.civ.], au fost considerate a fi adevărate *revirimente*.⁵ Dreptul pozitiv a încercat astfel să suplinească această lipsă, prin introducerea unor reglementări speciale ale ipotezelor de răspundere civilă obiectivă, fără a exista, însă, un cadru legal general al fundamentării răspunderii fără culpă. Dar dispozițiile

²C. Grare, Recherches sur la cohérence de la responsabilité delictuelle. L'influence de la responsabilité sur la reparation, Dalloz, Paris, 2005, p. 227 și urm.

³L.R.Boilă - „Răspunderea civilă delictuală subiectivă”, ediția a doua, Editura C.H. Beck, București, 2009, p. 23-40.

⁴L.R.Boilă, „Culpă- eterna doamnă a răspunderii civile delictuale”, în „Revista română de drept privat, nr.2/2010, p. 31-61.

⁵L.R.Boilă - „Răspunderea civilă delictuală obiectivă”, ediția a doua revizuită și adăugită Editura C.H.Beck, București, noiembrie 2014, p. 206-230.

legale speciale sunt de strictă aplicabilitate, nu pot fi aplicate și altor situații, pe de o parte, și contravin principiului fundamentării subiective instituite de Codul civil, pe de altă parte.

În această situație, se pune în mod firesc întrebarea: *Pot coexista în domeniul răspunderii civile delictuale fundamentele obiective alături de culpă, fundamentul tradițional? Este necesară menținerea culpei civile în actualul sistem al răspunderii civile delictuale?*

În ipoteza răspunderii delictuale pentru fapta proprie în actualul Cod civil român culpa continuă să dețină rolul unei condiții esențiale pentru angajarea obligației de reparare a prejudiciului. Cu toate acestea, în doctrina juridică din ultimele decenii se face o distincție între culpa obișnuită și culpa gravă, cu referire la exercitarea activității profesionale în anumite domenii de activitate. Exigențele conduitei specialistului în fața celui care beneficiază de prestația sa sunt mult mai mari, ceea ce impune diligență și precauție maximă. Este o răspundere agravată de ideea asumării riscurilor unor activități care, prin natura lor, pot să creeze riscul vătămării sau accidentării persoanelor⁶. Culpă mai gravă a profesionistului poate, în anumite situații, să atragă răspunderea acestuia pentru repararea prejudiciului, chiar și în absența unei conduite, apreciate în mod obișnuit culpabile. Asemenea cazuri ar putea exista în domeniul medical, în special al actelor intervenționale chirurgicale. Medicul poate răspunde chiar și în absența culpei, prin asumarea riscurilor profesiei sale în exercitarea căreia a cauzat vătămări integrității corporale a pacientului. Timid, dar ferm, *se afirmă ideea fundamentării obiective a răspunderii civile delictuale pentru propria faptă în ipoteza culpei profesionale, ceea ce constituie una din tendințele reformatoare ale răspunderii civile contemporane.*

În domeniul răspunderii civile delictuale pentru fapta altei persoane, culpa dobândește semnificații deosebite. Relația stabilită între cele trei persoane – *victimă-autor-persoană responsabilă civilmente* – declanșează mecanismul reparării prejudiciului în două etape succesive, fiecare guvernată de reguli proprii cu privire la fundamentul răspunderii: victima recuperează despăgubirile de la partea responsabilă civilmente, care, la rândul său, se îndreaptă cu o acțiune în regres împotriva autorului faptei pentru a le recupera. Pentru fundamentarea acestei răspunderi trebuie justificată dispoziția obligării altei persoane decât autorul faptei la plata despăgubirilor. Astfel, persoana civilmente responsabilă, deși nu a avut o conduită culpabilă și nu a fost implicată în producerea prejudiciului, este obligată la plata despăgubirilor civile față de victimă. Pentru identificarea persoanei responsabile trebuie stabilită legătura dintre aceasta și persoana care a săvârșit fapta prejudiciabilă. În acest sens, a fost invocată relația specială pe care o are cu autorul faptei prejudiciabile, fie îi conduce și supraveghează modul de viață, cum este cazul părinților față de copiii lor minori, fie își desfășoară activitatea sub autoritatea sa, fiind îndrumată, condusă, controlată de ea, aceasta fiind situația comitentului față de prepusul său, în funcțiile încredințate.

Această răspundere a fost în mod tradițional fundamentată pe ideea *culpei prezumate sau dovedite*, încercându-se a se preciza în ce constă vinovăția persoanei responsabile. Astfel, părintele răspunde pentru prejudiciul cauzat de copilul său minor pentru că nu a asigurat o supraveghere, educare și creștere corespunzătoare acestuia, care ar fi putut să prevină săvârșirea faptei. Comitentul este vinovat pentru că nu a manifestat mai multă diligență în alegerea prepusului în momentul încredințării sarcinilor care au condus la prejudicierea victimei. Având în vedere dispozițiile alin. (3) al art. 1000 din vechiul Cod civil, s-a apreciat că răspunderea comitentului este o ipoteză de răspundere obiectivă, fundamentată pe ideea garanției obiective, deoarece comitentul nu are posibilitatea de a dovedi că a fost în imposibilitatea de a preveni prejudiciul, potrivit art. 1000 alin. (5) din vechiul Cod civil.⁷

Răspunderea părintelui continuă a fi considerată o răspundere subiectivă, în pofida criticilor aduse caracterului artificial al culpabilizării lor cu privire la modul în care și-au îndeplinit atribuțiile care le revin

⁶L. Pop, I. Fl. Popa, S. I. Vidu, „Curs de drept civil.Obligațiile”, Editura Universul Juridic, București, 2015, p.401; L.R.Boilă, „Discuții privitoare la natura juridică a răspunderii profesionale legale a medicului față de pacientul său”, în „Dreptul” nr.2/2011, p.81-119,

⁷L. Pop, I. Fl. Popa, S. I. Vidu, „Curs de drept civil.Obligațiile”, Editura Universul Juridic, București, 2015, p.371.

față de copilul lor minor. Cu toate acestea, în jurisprudența altor țări europene, s-a recunoscut *răspunderea de plin drept* a părintelui pentru prejudiciile cauzate de minori, fundamentată pe ideea garanției privind riscul exercitării autorității părintești asupra copilului minor⁸. Posibilitatea fundamentării obiective a răspunderii părinților reprezintă una din problemele actuale ale răspunderii delictuale, care este susținută de ideea necesității reparării prejudiciului în toate situațiile, cu excepția cazului de forță majoră, culpei victimei sau faptei unei terțe persoane.

În doctrina clasică, răspunderea pentru fapta săvârșită de o altă persoană a fost apreciată o *răspundere indirectă, accesorie*, întrucât angajarea ei depinde de întrunirea cumulativă a elementelor pentru fapta proprie. Culpabilitatea autorului devine, astfel, o condiție esențială pentru angajarea propriei răspunderi, dar și a persoanei responsabile. Aceasta înseamnă că, după plata despăgubirilor, persoana responsabilă va avea dreptul de a se îndrepta cu o acțiune în regres pentru a recupera ceea ce a plătit victimei împotriva autorului. Acțiunea ar putea fi, însă, respinsă dacă făptuitorul nu răspunde civil pentru propria faptă, fie nu are discernământul faptelor sale, fie nu a avut posibilitatea de prevedea și evita producerea prejudiciului. În aceste împrejurări, răspunderea pentru fapta altei persoane ar fi inaplicabilă, ceea ce contravine scopului în vederea căruia a fost instituită, de a asigura repararea pagubei suferite de victimă.

În fața acestei situații, jurisprudența a propus o reconsiderare a fundamentării răspunderii pentru fapta altei persoane. Producerea prejudiciului reprezintă doar faptul generator de răspundere pentru autor, în temeiul dispozițiilor art. 1357 C.civ. Persoana responsabilă, în virtutea relației sale speciale cu făptuitorul, trebuie să asigure repararea prejudiciului, independent de orice culpă, pentru a sprijini victima în obținerea despăgubirilor. Rezultă că răspunderea sa este o răspundere directă, autonomă și principală, deși este o *răspundere pentru fapta altei persoane*⁹. Victima poate să se îndrepte numai împotriva sa pentru a fi despăgubită, chiar și în situația în care autorul faptei nu este culpabil. În aceste împrejurări, nu numai că s-a renunțat la fundamentarea subiectivă a răspunderii civile, dar a fost consacrat caracterul său independent de culpa persoanei care a săvârșit fapta.

În domeniul răspunderii delictuale *pentru fapta lucrului*, fundamentul riscului invocat cu peste un secol în urmă a cunoscut noi interpretări, din perspectiva prevederilor legale privind protecția consumatorului. Producătorul, importatorul sau comerciantul răspunde pentru prejudiciile cauzate de defectul produsului, independent de orice culpă, ca urmare a asumării riscului introducerii pe piață a unui produs care prezintă pericolul vătămării consumatorului sau distrugerii bunurilor sale.¹⁰

Ipotezele de răspundere civilă delictuală obiectivă analizate în cuprinsul studiului nostru au prezentat profunde transformări care au intervenit în interpretarea tradițională a fundamentului subiectiv, prin adaptarea normei juridice și orientării jurisprudențiale în favoarea intereselor victimelor faptelor prejudiciabile. Ideea sancționării conduitei culpabile este specifică dreptului penal și nu poate fi aplicabilă în condiții similare și în domeniul răspunderii delictuale. Trebuie avut în vedere scopul principal al acestei răspunderi, cel al reparării prejudiciului, indiferent de culpabilitatea autorului faptei, ca un mijloc juridic pentru asigurarea restabilirii situației anterioare.

2.O nouă interpretare a funcțiilor răspunderii civile delictuale

⁸L.R.Boilă , „Paza juridică a minorului din perspectiva fundamentării obiective a răspunderii civile delictuale a celor care exercită supravegherea lui”, în „Dreptul” nr.6/2011, p.129-155.

⁹L.R.Boilă, „Fundamentul răspunderii civile pentru prejudiciile cauzate de către minori sau de către persoanele puse sub interdicție”, în „Dreptul” nr.3/2010, p.103-132,

¹⁰L.R.Boilă - „Paza juridică a lucrurilor și animalelor în lumina Codului civil român actual”, în „Dreptul” nr.9/2014, p.35.

Apariția fundamentării obiective a răspunderii civile delictuale și integrarea ei în dreptul pozitiv a bulversat doctrina și jurisprudența în aprecierea conținutului și semnificațiilor funcțiilor răspunderii civile, normativă-sanționatoare și cea reparatorie-de despăgubire. Rolul economic al răspunderii civile a crescut, iar funcția reparatorie a dobândit autonomie, pe când funcția educativă a fost treptat diminuată, ceea ce a impus modificarea regimului răspunderii civile. Această nouă orientare a avut în vedere faptul că obiectivul angajării răspunderii civile îl constituie repararea prejudiciului și restabilirea situației anterioare și, doar în subsidiar, sancționarea persoanei responsabile pentru a preveni alte fapte similare în viitor.

Dacă la adoptarea actualului Cod civil exista o deplină armonie între funcția reparatorie și cea sancționatoare, fiecare complinind-o pe cealaltă, ideea angajării răspunderii, chiar și în absența culpei persoanei responsabile, a adus în dezbatere problema primordialității funcției reparatorii, în detrimentul funcției normative. Analizele teoreticienilor dreptului se completează cu studiile economice privind eficiența mijloacelor de despăgubire pentru faptele ilicite prejudiciabile. Se susține că satisfacerea intereselor victimei prin repararea pagubelor suferite și restabilirea echilibrului nu este un scop în sine, ci mijlocul cel mai eficient al obligării debitorului pentru a lua toate măsurile de prevenire a prejudiciului¹¹. Treptat, dar sigur, se afirmă dimensiunea economică a răspunderii civile prin funcția sa reparatorie, ca o problemă esențială în realizarea obiectivelor angajării răspunderii civile.

În același timp, asistăm la diluarea funcției preventiv-educative și sancționatorii a răspunderii civile, fundamentată pe ideea de culpă, semnificația acesteia fiind mult atenuată. Culpă subiectivă a fost, astfel, marginalizată.

Această nouă orientare aduce în discuție problema controversată a inutilității menținerii celor două funcții ale răspunderii civile, existând comentarii cu privire la rolul său preventiv-educativ apreciat ca nefiind actual. Astfel, dacă repararea prejudiciului este obiectivul suprem al angajării răspunderii civile, modelarea comportamentelor indivizilor și prevenirea comiterii unor fapte prejudiciabile ar părea a fi inutile, chiar un obstacol în calea angajării răspunderii. Dezbateră este orientată din plan subiectiv spre domeniul causal, cel al legăturii dintre fapta ilicită și paguba produsă. Ceea ce prezintă interes în prezent este mecanismul producerii pagubei, iar nu atitudinea făptuitorului care ar trebui să fie sancționată prin tragerea lui la răspundere.

Dacă în domeniul răspunderii pentru fapta proprie continuă să acționeze cele două funcții, argumentate etico-moral de ideea echității, în domeniul răspunderii pentru fapta altei persoane constatăm tendința extinderii sferei persoanelor responsabile, independent de poziția subiectivă față de faptă și consecințele acesteia, precum și dorința consacării unei răspunderi directe, autonome, principale a acestor persoane, în scopul garantării reparării prejudiciului suferit.

Astfel, sunt elocvente în acest sens soluțiile jurisprudențiale privind angajarea răspunderii comitenților pentru faptele prepușilor lor pentru prejudiciile cauzate în timpul executării unor activități sub îndrumarea lor, chiar și în absența unui raport contractual, prin exercitarea puterii de direcție, îndrumare și control. Dreptul pozitiv, receptiv la această tendință, a amplificat prevederile speciale privind desemnarea acestor persoane responsabile de prejudiciile produse, din nevoia antrenării răspunderii lor pentru garantarea reparării pagubelor produse.

Această orientare demonstrează faptul că *ideea centrală a răspunderii civile delictuale o constituie repararea integrală a prejudiciului*, fiind lăsată în planul secund sancționarea făptuitorului. Condamnarea faptei prejudiciabile legată indisociabil de culpabilitatea autorului sau a persoanei responsabile civilmente a devenit o idee anacronică condițiilor societății moderne.

Astfel, paznicul juridic al unui lucru neînsuflețit sau comitentul fără discernământ, pus sub interdicție ori minor vor răspunde pentru prejudiciul produs deși nu au discernământul faptelor lor, deci capacitate

¹¹M. Faure, „L'analyse économique du droit français: le cas de la responsabilité, în L'analyse économique du droit dans les pays de droit civile”, colloque, Ed. Cujas, 2002, p. 114, apud C. Grare, op. cit. p. 244.

delictuală. Rațiunea eliminării condiției culpei din structura răspunderii civile rezultă din însăși fundamentul acestor răspunderi, respectiv *garantarea riscului exercitării pazei juridice asupra unui lucru sau organizarea unei activități periculoase*.¹² Faptul că o persoană, fără a avea capacitate de discernământ, poate fi obligată la despăgubirea victimei, constituie demonstrația fundamentării obiective a răspunderii civile delictuale în domeniul răspunderii pentru fapta altei persoane și pentru lucruri. Orice altă idee contrară s-a dovedit a fi neconvingătoare, în fața necesității asigurării protecției victimei faptei prejudiciabile.

În acest sens, metaforic se exprima autorul francez Jerome Julien¹³ „*Este sigur că în prezent culpa s-a evaporat din fundamentul răspunderii civile pentru fapta altei persoane, iar aspectul relativ la sancțiune a dobândit o altă dimensiune.*”

Fundamentarea răspunderii civile delictuale pe ideea de culpă este strâns legată de funcția normativă ale cărei coordonate sunt: *sancțiunea-prevenția și reeducarea*. Prin invocarea culpei persoanei responsabile se tinde la antrenarea răspunderii acesteia ca o sancțiune pentru comportamentul său ilicit, prejudiciabil. Repararea prejudiciului este principala *pedeapsă* instituită. Culpă este, astfel, asociată sancțiunii, deoarece, potrivit principiului personalității răspunderii din domeniul dreptului penal, *numai celui vinovat îi poate fi aplicată o sancțiune*.

Intervenția asigurărilor și constituirea fondurilor de despăgubire în domeniul răspunderii civile au determinat declinul funcției normative a răspunderii. Transferul obligației de plată a despăgubirilor de la autorul faptei ilicite către asigurator sau o colectivitate aduce în discuție tema ineficienței acestei instituții juridice. Unii autori au pledat pentru interzicerea asigurărilor de responsabilitate culpabilă, considerate a fi contrare bunelor moravuri.¹⁴ S-a susținut că asigurarea ar fi incompatibilă cu principiul răspunderii civile pentru culpă, potrivit căruia „(...) *responsabilitatea este regulatorul cel mai perfect al acțiunii umane*”¹⁵.

Dar, *în absența vinovăției acestuia, mai poate fi pronunțată sancțiunea? Cum vom justifica angajarea răspunderii pentru fapta altei persoane când este evidentă inexistența oricărei culpe a persoanei responsabile?*

Diluarea treptată a funcției normative a răspunderii civile a dovedit faptul că prin angajarea acesteia nu se urmărește *sancționarea persoanei responsabile* pentru comportamentul său culpabil, ci *prevenirea săvârșirii unor asemenea fapte*, sau repetabilitatea celor deja comise și *educarea membrilor societății* în acest sens. Astfel, din cele trei coordonate se menține prevenirea și educarea cetățenilor, în scopul evitării unor asemenea situații în viitor.

Rezultă că răspunderea civilă nu este o replică sancționatoare a culpabilității persoanei, ci mijlocul juridic de obligare a acesteia pentru a preveni producerea prejudiciului. Aceasta este o interpretare nuanțată a funcției normative a răspunderii civile care ne permite a constata că, în domeniul dreptului civil, spre deosebire de dreptul penal, *sancțiunea nu prezintă esența răspunderii, ci numai ideea de a preveni producerea injustă a unor pagube*. Altfel spus, ansamblul reglementărilor urmărește *protejarea membrilor societății de pericolul suportării unor prejudicii*, prin însăși faptul „*încriminării*” obligației de despăgubire integrală. Ideea prevenției este întregită de cea a precauției, în adaptarea comportamentului pentru evitarea producerii unor prejudicii incomensurabile pentru mediul înconjurător, pentru generația de azi și cea de mâine a planetei.

¹²L.R.Boilă - „Considerații referitoare la răspunderea delictuală a persoanei lipsite de discernământ reglementată prin art.1368 din actualul Cod civil”, în „Dreptul”, nr.5/2014, p. 87-111

¹³J. Julien, „La responsabilité civile du fait d'autrui. Ruptures et continuités”, Presses Universitaires D'Aix Marseille, Faculté de Droit et de Science Politique, 2001, p. 449.

¹⁴F. Ewald, „L'Etat providence”, Grasset, 1986, p. 185, apud C. Grare, op. cit., p. 278.

¹⁵Ph. le Torneau, „Le verneur de la faute dans la responsabilité civile (ou de la relativité de son declin)”, R.T.D. civ., 1987, p. 506, apud C. Grare, op. cit. p. 278

Dar aceeași faptă poate cauza prejudicii victimelor, diferite de la un individ la altul. Evaluarea acestora se face având în vedere anumite criterii, cum sunt personalitatea fiecăruia, constituția fizică și starea sănătății acestuia, mediul socio-profesional din care provine, impactul afectiv-emoțional suferit, etc. Prin aplicarea acestor criterii s-a afirmat că „(...) *sistemul funcționează într-o anumită măsură în profitul celor mai bogați și în detrimentul celor mai săraci*”¹⁶.

3.Impactul dezvoltării științei și tehnologiei asupra instituției răspunderii civile.Răspunderea preventivă.

Răspundere civilă și temporalitate, este o nouă abordare care are în vedere extinderea spațială și temporală a faptelor producătoare de prejudicii. Constatăm faptul că profunde transformări ale instituției răspunderii civile s-au datorat dezvoltării economice a societății, prin aplicarea cuceririlor revoluției tehnico-științifice.

Astfel, consacrarea unei răspunderi pentru prejudiciile cauzate de lucruri a fost strâns legată de introducerea mașinilor și utilajelor în procesele tehnologice, extinderea și diversificarea activităților lucrative care prezentau riscul producerii unor accidente. Fundamentarea obiectivă a răspunderii comitentului a fost justificată de ideea garantării pentru prejudiciile cauzate de prepușii lor în funcțiile încredințate, considerându-se că cei care organizează și conduc o anumită activitate creează un risc în societate pentru care sunt obligați a răspunde.¹⁷

În ultimele decenii, pericolul prejudicierii datorită defectelor produselor fabricate, lansate pe piață sau importate, a adus în discuție pericolele grave care ar putea pune în pericol viața și sănătatea oamenilor. De asemenea, riscul desfășurării unor activități economice poluante pentru mediul înconjurător și, indirect, vătămătoare pentru populație a determinat crearea unui cadru legal pentru o răspundere agravantă, potrivit principiului *poluatorul plătește*.

Expresii noi au apărut în limbajul dreptului răspunderii civile: riscul de dezvoltare, protecția generațiilor viitoare, dezvoltare durabilă, Principiul Precauției, civilizația tehnologică.

Juriști și filosofi contemporani¹⁸ se confruntă cu o nouă dilemă: *progresele cercetării științifice din domeniul biologiei, geneticii, roboticii și inteligenței artificiale pot să distrugă însăși esența umană? Avantajele tehnicii moderne pot prezenta și riscuri prin pericolul atingerii dreptului fiecărui cetățean la securitate?*

Pericolele crescând care ne amenință viața și sănătatea, unele cunoscute, altele încă nedescoperite, dar posibile, de o gravitate deosebită, afectând indivizi sau, mai grav, colectivități, generația prezentă sau chiar generațiile viitoare, aduc în prim planul cercetării științifice necesitatea protejării juridice mai eficiente a celor mai importante valori sociale: *securitatea*¹⁹ *fiiinței umane și a bunurilor acesteia*. Ritmul implementării noilor cuceriri tehnice și științifice în viața cotidiană este mult mai alert decât cel al intervențiilor legiuitorului în reglementarea noilor raporturi juridice, decalaj care, inevitabil, conduce la incertitudine, inechitate și fatalitate. Victimele inocente și vulnerabile sunt expuse într-o măsură tot mai mare riscului de a suporta prejudicii corporale, materiale sau morale, iremediabile și ireductibile, fără a avea la dispoziție cadrul juridic în care să poată solicita antrenarea răspunderii celor care, la momentul potrivit, nu au luat măsurile necesare prevenirii unor asemenea evenimente.

¹⁶G. Viney, B. Markesinis, „La reparation du dommage corporel. Essai de comparaison des droits anglais et français”, *Economica*, 1985, n. 31, p. 52, apud C. Grare, op. cit. p. 247.

¹⁷L.R.Boilă - „Discuții în legătură cu natura juridică și fundamentul răspunderii comitentului pentru prepusul său în lumina doctrinei și jurisprudenței”, în „Dreptul” nr.12/2014, p.233-249

¹⁸Fr. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, „Droit civil. Les obligations”, ed. a 9-a, Dalloz, Paris, 2005, n. 693.

¹⁹Cuvântul *securitate* provine din limba latină, *securitas, securus* - reprezentând situația unei persoane la adăpost de orice pericol. J-P.Scanaro, „*Dictionnaire de droit des obligations*”, Editura Elipses, Paris, 2004, p.274.

Tema *răspunderii preventive* declașează astfel o incitantă dezbatere privind angajarea *răspunderii civile pentru încălcarea obligației de securitate a persoanelor și bunurilor*.²⁰ Fondată pe obligația universală de a respecta integritatea corporală și sănătatea altuia, precum și bunurile acestuia, securitatea este apanajul persoanei umane²¹. Din punct de vedere moral și juridic, noțiunea de securitate este absolută, fiind un concept monolitic, nesusceptibil de divizări sau variațiuni. Orice atingere adusă ființei umane sau bunurilor acesteia reprezintă o încălcare a obligației legale generale de a nu prejudicia altă persoană, care impune adaptarea comportamentului în viața socială cu prudența și diligența unui om rațional, fiind în primul rând o obligație morală, dar și o obligație legală sau contractuală specială preexistentă.²²

În doctrină securitatea a fost corelată cu ideea de *etică a responsabilității* deoarece „(...) *protecția vieții și integrității fizice a persoanelor este un drept natural provenit din timpuri străvechi și care se regăsește în toate civilizațiile, filosofii și religiile. Acestui principiu etic fundamental al umanității îi corespunde formularea juridică a obligației de securitate (...)*”²³.

De-a lungul timpului, securitatea oamenilor și a bunurilor a fost tot mai des invocată în soluțiile jurisprudențiale pentru argumentarea dispozițiilor privind obligarea persoanelor responsabile la despăgubiri ori de câte ori fapta ilicită delictuală sau contractuală a avut un efect vătămător, prejudiciabil. Treptat s-a constatat faptul că obligația generală de securitate a depășit tiparele tradiționale ale răspunderii civile, contractuale sau delictuale, subiective sau obiective, afirmându-se ca o răspundere specială, orientată spre apărarea victimelor. În acest mod, jurisprudența a contribuit în mod creator la recunoașterea unei obligații civile autonome, de natură să asigure o protecție juridică specifică partenerilor contractuali, cum ar fi salariații care prestează munca sub autoritatea unui angajator, pacientului supus unei intervenții chirurgicale sau unui tratament neadecvat, cumpărătorilor produselor cu defecte, persoanelor care beneficiază de servicii cum ar fi cele de transport, hoteliere, de călătorie etc, sau, în absența unui cadru contractual, tuturor celor care sunt expuși riscului de a fi accidentați sau prejudiciați.²⁴

Construcția juridică privind *răspunderea civilă pentru încălcarea obligației de securitate* în domeniul protecției mediului înconjurător, lansată în deceniul al VIII-lea al secolului trecut în cadrul unor dezbateri privind poluarea Mării Nordului, a propus recunoașterea unei *răspunderi civile preventive*, alături de cea tradițională, esențialmente *reparatorie*, ceea ce a declanșat cu adevărat „(...) *o revoluție în gândirea juridică*”²⁵. Pe aceste coordonate, analiza acestei obligații a contribuit semnificativ la transformarea radicală a milenarei instituții a răspunderii civile, despre care ne-am obișnuit să o abordăm ca fiind o răspundere esențialmente reparatorie.²⁶ S-a demonstrat faptul că prevenția și precauția pot antrena răspunderea civilă chiar și în ipoteza în care prejudiciul nu s-a produs, dar este posibil că se va materializa în viitor. În acest mod, răspunderea preventivă transferă întreg discursul științific în etapa anterioară

²⁰Y.Lambert Faivre, S.Porchy-Simon, „Droit du dommage corporel. System d'indemnization”, Ediția a 6-a, Editura Dalloz, Paris, 2008, p.505-506.

²¹F.Defferrard, „Une analyse de l'obligation de sécurité à l'épreuve de la cause étrangère”, Recueil Dalloz 1999, Chronique 364, p. 364-366.

²²În acest sens a se vedea M.Planio, „Traité élémentaire de droit civil”, volumul II, Paris, 1905, n.806; H. et L.Mazeaud, „Traité théorique et pratique de la responsabilité civile delictuelle et contractuelle”, primul volum, Paris, 1938, nr.439; R.Savatier, „Traité de la responsabilité civile en droit français”, Librarie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1939, p.54.

²³Y. Lambert-Faivre, „L'éthique de la responsabilité”, în Revue trimestrielle de droit civile, nr.1/1998, p.9.

²⁴L.R.Boilă, „Repere teoretice și practice privind definirea obligației civile de securitate”, în „Dreptul” nr.11/2013, p.82-103

²⁵A.I.D.On, „Un nou concept: răspunderea civilă preventivă”, publicat în „Dreptul” nr.5/2012, p.113.

²⁶M.Eliescu, „Răspunderea civilă delictuală”, Editura Academiei, București, 1970, p.163-170; L.Pop, „Teoria generală a obligațiilor”, Editura Lumina lex, București, 2000, p.315-316. În literatura juridică franceză, A.Colin, H.Capitant, „Cours élémentaire de droit civil français”, volumul II, editia a 8-a, Editura Dalloz, Paris, 1933, p.187, H.Mazeaud, L.Mazeaud, „Traité théorique et pratique de la responsabilité civile delictuelle et contractuelle”, volumul I, Ediția a 3-a, Editura Librairie du Recueil Sirey, Paris, 1938, p.604 și Fr.Terré, Ph.Simler, Y.Lequette, „Droit civil.Les obligations”, Editura Dalloz, Paris, editia a 10-a, 2009, p.749;

producerii consecințelor dăunătoare, în care mai sunt posibile măsuri de evitare și eliminare a riscurilor, ceea ce reprezintă o interpretare mult mai pragmatică, mai economică și benefică pentru fiecare dintre noi. Dar, este important să subliniem faptul că aceasta „(...)nu va înlocui răspunderea clasică, reparatorie, nici nu va reuși să o eclipseze. Este pur și simplu o a doua formă de răspundere, o altă față a aceleiași monede”.²⁷ Se discută despre *răspundere civilă reparatorie*, din perspectiva unei *răspunderi preventive*, anticipative, fundamentată pe Principiul Precauției.

Analiza obligației de securitate și a consecințelor prejudicierii cetățenilor este de natură să contribuie, alături de măsurile economice, la îmbunătățirea caracteristicilor bunurilor și produselor, a calității serviciilor prestate și, nu în ultimul rând, la creșterea calității vieții cetățenilor. Tocmai de aceea recunoașterea pleneră obligației de securitate ca o obligație civilă de sine stătătoare este un moment de o însemnătate deosebită în evoluția instituției răspunderii civile, înlăturând tiparele tradiționale privind formele răspunderii civile, delictuală și cea contractuală, prin lansarea unei noi răspunderi, denumită *de tipul a III-lea*, în cazul răspunderii pentru prejudiciile cauzate de produsele defectuoase sau *orăspundere a profesioniștilor*, de natură să corespundă intereselor victimelor.²⁸

Abordarea obligației de securitate în peisajul teoriei generale a obligațiilor ne oferă o minunată argumentație privind posibilitatea armonizării normei juridice cu realitățile vieții contemporane, de natură să ofere un cadru juridic echitabil, suplu și pragmatic pentru apărarea victimelor în fața pericolelor la care sunt expuse de accidentare, vătămare sau ruinare.²⁹

4. Socializarea riscurilor producerii prejudiciilor. Rolul asigurarilor

Asistăm, în ultimele decenii, la adoptarea unor soluții pragmatice, pe cale legislativă, pentru asigurarea despăgubirii victimelor faptelor ilicite prejudiciabile, fie în temeiul contractului de asigurare, fie prin înființarea unor fonduri speciale. Există o dezvoltare fără precedent a activităților asigurării de riscuri, în diferite domenii de activitate. Fie că este o asigurare legală sau facultativă, asiguratul urmărește ca, în temeiul prevederilor contractului încheiat cu asiguratorul, acesta să preia riscul activităților sale și să achite despăgubirile către victimă. În exercitarea unei activități profesionale, cum ar fi cea de medic, avocat, notar, există prevederi legale care impun încheierea unei asigurări de *malpraxis*, stabilind activitățile și condițiile în care sunt asigurate, precum și cuantumul despăgubirilor.

Aceasta presupune *transferul riscului producerii unor prejudicii către alte persoane sau fonduri*, pe alte temeuri decât cele ale răspunderii, ceea ce presupune o socializare a riscurilor.

Fără îndoială aceste demersuri sunt realizate în beneficiul victimelor faptelor ilicite prejudiciabile care vor fi despăgubite într-un timp mai scurt, integral și după o procedură mai simplă, ceea ce constituie o înfăptuire a principiului *restitutio in integrum*. Este evitat, astfel, cursul sinuos și îndelungat al dezbaterilor judiciare și necesitatea administrării probatoriului, inclusiv sub aspectul dovedirii culpei persoanei responsabile, ceea ce presupune un efort psihic, fizic și financiar deosebit, agravând situația victimei. Dar încheierea asigurărilor impune anumite costuri care intră în sarcina persoanelor care desfășoară activități riscante, periculoase pentru societate. La fel și constituirea fondurilor presupune identificarea și alimentarea surselor de finanțare, fiind de notorietate faptul că numai o societate puternic dezvoltată economic, din respect pentru bunăstarea și prosperitatea cetățenilor săi, înființează astfel de fonduri.

Darcare este impactul asigurărilor și fondurilor constituite în scopul despăgubirii victimelor faptelor ilicite prejudiciabile și obligația persoanei responsabile la despăgubirea victimei, prin prisma fundamentului acestei răspunderi?

²⁷ Al.D.On, articolul citat, p.125.

²⁸ L.R.Boilă, „Răspunderea civilă delictuală subiectivă”, Editura C.H.Beck, București, Editia a II a, 2009, p.340-420.

²⁹ L.Pop, *Consideratii generale privind obligațiile civile*, în lucrarea L.Pop, I.Fl.Popa, S.I. Vidu, „Tratat elementar de drept civil. Obligațiile conform noului Cod civil”, Editura Universul juridic, București, 2012, p.33.

Problema prezintă relevanță din perspectiva dezbaterilor privind funcțiile răspunderii civile, respectiv dacă este necesară menținerea funcției normative sau, din contră, trebuie să renunțăm la aceasta. Astfel, dacă există posibilitatea ca, anticipativ, să fie asigurat cadrul juridic al despăgubirii unor persoane pentru eventualele prejudicii care s-ar putea produce într-un anumit domeniu, prin încheierea unui contract de asigurare, ar însemna ca orice comportament delicvent, păgubitor în societate, care poate fi asigurat, să nu mai fie prevenit prin sancționarea conduitei sau, mai grav, să se urmărească intenționat producerea prejudiciului. Prin încheierea contractului de asigurare și achitarea primelor, persoana ar fi liberă să adopte orice conduită, deoarece a desemnat ca plătitor pe asigurătorul său, ceea ce contravine ordinii sociale, care impune tuturor respectarea obligației generale de a nu cauza vătămări sau distrugeri altor persoane.

Dar această interpretare ar fi contrară normelor morale și juridice potrivit cărora fiecare cetățean trebuie să adopte un comportament prin care să evite a aduce prejudicii altor persoane. Pentru conștientizarea acestei reguli, instituite ca o obligație generală a tuturor membrilor societății, fiecare trebuie să respecte drepturile și interesele legitime ale celorlalți, ceea ce presupune prevenirea faptelor prejudiciabile. Pe aceste coordonate, în aprecierea noastră, funcția preventiv-educativă a răspunderii civile delictuale trebuie menținută, alături de funcția reparatorie cu rol primordial, pentru a contribui la modelarea comportamentelor persoanelor în societate.

5. Pledoarie pentru fundamentarea răspunderii civile pe ideea solidarității dintre generații

Idea atât de nobilă a *răspunderii în fața generațiilor viitoare* a fost afirmată în argumentarea fundamentului Precauției și constituie *piatra unghiulară a răspunderii civile* în contextul societății contemporane. Noua civilizație tehnologică a determinat apariția de noi riscuri legate de activitatea economico-socială, ceea ce a condus la o diversificare a cazurilor de angajare a răspunderii civile pentru prejudicii. Asistăm la o *denaturarea a conceptului de răspundere*, prin *părăsirea treptată a caracterului sancționator*, cu o orientare tot mai fermă spre *consolidarea rolului reparator* și cu o viziune prospectivă, cea a *prevenției riscurilor majore*, care pot pune în pericol însăși existența planetei.

Sancțiune – Reparație – Prevenție, acestea sunt coordonatele fundamentelor răspunderii civile delictuale, care demonstrează stadiul evolutiv al acestei instituții juridice, cu o tendință certă spre obiectivare, dar păstrând încă nostalgia Culpei civile, ca etalon etico-moral al societății umane. Victima faptei ilicite prejudiciabile, atât de vulnerabilă în fața pericolului vătămării sale sau distrugerii bunurilor pe care le deține, trebuie să fie pe deplin protejată, prin evitarea pericolului imposibilității angajării răspunderii datorită lipsei unei persoane responsabile sau nedovedirii culpei acesteia.

Doctrina și jurisprudența juridică din ultimele decenii dezbate problematica *viitorului răspunderii și răspunderea viitorului*³⁰, prin argumentarea necesității consacrării unui nou drept al răspunderii având la bază Principiul Precauției.

Posibilitatea producerii unor prejudicii incomensurabile oamenilor, bunurilor sau viețuitoarelor planetei, a căror reparație poate fi imposibilă sau deosebit de costisitoare și îndelungată, constituie un serios semnal de alarmă și un motiv de reflecție pentru cercetătorii dreptului. Se afirmă *necesitatea lărgirii funcțiilor răspunderii, prin includerea precauției și prevenției*, înțelegând că scopul antrenării răspunderii este mult mai complex decât cel consacrat în prezent. Astfel, angajarea răspunderii pentru producerea unui prejudiciu trebuie să aibă în vedere nu numai efectele imediate și directe ale acțiunii ilicite, ci consecințele pe care aceasta le-ar putea avea în viitor, pentru a deveni un veritabil mijloc de a le preveni. Din acest punct de vedere se apreciază că evoluția instituției răspunderii civile a cunoscut trei etape: *responsabilitatea-sancțiune*, fondată pe *ideea de culpă*, orientată asupra comportamentului autorului, *răspunderea-reparatorie*, fondată pe *ideea garanției pentru riscul de activitate*, având în vedere în

³⁰C. Thibierge, *Avenir de la responsabilité, responsabilité de l'avenir*, Dalloz, Chroniques 4 martie 2004, n. 9-7150.

principal prejudiciul produs și *răspunderea anticipativă* privind *amenințarea unor riscuri majore*, urmărind protecția generației actuale, dar și a celor viitoare.

Procesul de creare a dreptului trebuie să corespundă unei cerințe majore, aceea ca norma juridică să corespundă exigențelor etice ale prevenției riscurilor unor pagube majore. Caracterul anticipativ al acestor reglementări conferă suplețe sistemului de drept, prin instituirea unui cadru juridic privind răspunderea civilă pentru prejudicii catastrofale, încă neproduse, dar posibile.

Unii autori³¹ susțin ideea solidarității umane în fața pericolelor și propun constituirea la nivel național a unui fond unic de despăgubire a tuturor victimelor faptelor ilicite, ca un mijloc eficient de sprijinire a acestora.

Concluzionând, apreciem că reconstrucția răspunderii civile delictuale impune *o nouă orientare asupra fundamentelor acestei răspunderi*, prin reevaluarea funcțiilor sale și stabilirea unei noi coerențe. Aceasta presupune *renovarea întregului sistem juridic din domeniu*, având în vedere, deopotrivă, *dimensiunea economică a funcției reparatorii*, cât și cea privind *prevenția și precauția*, specifice funcțiilor normative și anticipative. Textul actualului Cod civil oferă algoritmul punerii în mișcare a mecanismului răspunderii civile, revenind doctrinei și jurisprudenței rolul interpretării și aplicării diferențiate, în raport de specificul fiecărui caz în parte.

³¹C. Radé, op. cit., p. 2254.